

Голас Радзімы

№ 27 (2013)
2 ліпеня 1987 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВ'ЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Лета — найбольш спрыяльная пара для выступленняў традыцыйнага тэатра лялек «Батлейка». Менавіта ў цёплыя сонечныя дні выпраўляюцца ў вандроўкі па навакольных вёсках самадзейныя артысты з Залескага Дома культуры, што на Смаргоншчыне. Спектаклі яны наладжваюць не толькі ў клубах, але і проста на вясковай вуліцы, на кірмашы. Вясёлыя і дасціпныя інтэрмедыі, сцэнкі з мясцовага жыцця з вялікай цікавасцю глядзіць публіка.
[Артыкул пра «Батлейку» чытайце на 6-й стар.]

ПРЫВІТАЛЬНАЕ СЛОВА М. С. ГАРБАЧОВА Ўдзельніцам Сусветнага кангрэса жанчын

«К 2000 году — без ядзернай зброі! За мір, роўнасць, развіццё!» Пад гэтым дэвізам у Маскве з 23 па 27 чэрвеня праходзіў Сусветны кангрэс жанчын.

Ён сабраў пасланцоў 154 краін, больш чым 800 нацыянальных арганізацый. Людзі розных палітычных поглядаў, перакананняў, сацыяльнага паходжання вялі адкрытыя нефармальныя дыскусіі і дыялогі ў васьмі тэматычных камісіях і трох цэнтрах. Кангрэс адлюстравваў у сваёй рабоце імкненне жанчын змагацца за бяз'ядзерны свет, стварыць яго такім, каб ён не ведаў больш голаду, хвароб, галечы, каб прынцып сапраўднай роўнасці жанчын увабляўся ў жыццё ўсюды і як мага хутчэй.

У першы дзень работы Сусветнага кангрэса жанчын да яго ўдзельніц звярнуўся з прывітальным словам Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў. Тэкст яго выступлення мы публікуем з невялікімі скарачэннямі.

Паважаныя госці!

Дарагія сябры, таварышы!

Высакародныя і гуманныя мэты вашага кангрэса—зберагчы і зрабіць больш справядлівым жыццё на планеце. Сёння гэта надзвычайная задача і сусветнай палітыкі.

На падыходзе да трэцяга тысячагоддзя чалавецтва абавязана бясстрашна і цярпозна ацаніць мноства няпростых праблем. Гэта — і збыдненне энергетычных рэсурсаў, і голад, галечка дзесяткаў, соцень мільёнаў людзей, і дрэннае экалагічнае становішча, якое закранае ледзь ці не ўсе краіны; даўня, а цяпер яшчэ і новыя грозныя хваробы. Але ўсе гэтыя і іншыя праблемы міжнароднага маштабу так або інакш звязаны з задачай ліквідацыі пагрозы ядзернай вайны. Без руху да бяз'ядзернага, ненасільнага свету — няма дарог да прагрэсу чалавецтва. Тут ключ да таго, каб справіцца з выклікамі, якія кідае нам няпросты, драматычны і многабагачны час.

Нікому з нас не дадзена перапісаць гісторыю з яе лютымі войнамі, саперніцтвам дзяржаў, класаў, людзей, з узлётамі і падзеннямі чалавечага духу, з усімі яе трагедыямі і трыумфамі. Але гэта — гісторыя чалавецтва падзеленага, чалавецтва, якое не ўсведамляла сваёй агульнасці.

Цяпер настаў момант, калі пры ўсёй разнастайнасці сучаснага свету і безумоўным праве кожнага народа на самастойны выбар усе абавязаны лічыцца з цэласцю сусветнага супольнасця, засвоіць, што ад нас, ад цяперашняга пакалення, залежыць — быць або не быць жыццю на Зямлі.

Ваш кангрэс — уражальнае праяўленне растуцкага ўсведамлення людзьмі ў розных краінах іх асабістага дачыннення да таго, што адбываецца ў свеце.

Людзі стаміліся ад прыгнатоўнага чакання катастрофы. Расце разуменне, што адвесці небяспеку можна, толькі працягнуўшы адзін аднаму руку праз непазбежны ідэалагічны, эканамічны, палітычны перагародкі, якія падзяляюць дзяржавы. І павінен сказаць, што іменная жанчыны больш поўна, эмацыянальна, востра ўспрымаюць абсалютны прыярытэт захавання міру над усім астатнім.

Старадаўняя прытча гаворыць: тры галоўныя каштоўнасці ёсць на свеце. Хлеб надзённы, які дае жыццёвую сілу і здароўе. Мудрасць, якая заключана ў кнігах і забяспечвае сувязь часоў. І жанчына, не дазваляючая абарвацца ніц жыцця. Лепшыя розумы ва ўсе часы падкрэслівалі міратворчую ролю жанчыны, яе здольнасць астудзіць разгарачаныя галовы, надаць высакароднасць жорсткаму сэрцу. І не дзіўна, што іменная ў жанчынах, якім прыродай прызначана захоўваць і працягваць чалавечы род, ідэя міру набывае сёння свайго самага бескарыслівага, самаадданнага і масавага абаронцу. Энергічныя, страшныя антываенныя ініцыятывы і выступленні жаночых арганізацый і рухаў ста-

лі неад'емнай асаблівасцю грамадска-палітычнага клімату.

Міжнародны жаночы рух прыметна ўмацаваў патэнцыял міру і добрае волі. Ён прымусяў сябе слухаць. Гэта — рэальны фактар палітыкі.

Тое, што жанчыны даюць грамадству і што ў стане яму даваць, залежыць і ад здольнасці грамадства даць жанчыне рэальныя правы, сацыяльную абарону, забяспечыць ёй належнае сацыяльнае самаадчуванне. Ступень эмансipaцыі жанчыны — натуральная мерка эмансipaцыі ўсяго грамадства. «Не можа быць, няма і не будзе сапраўднай «свабоды», пакуль няма свабоды для жанчыны ад прывілей па закону на карысць мужчыны», — гэта словы У. І. Леніна. Да іх бы я дадаў, што становішча жанчыны — барометр дэмакратызму любой дзяржавы, паказчык павагі праўо чалавека ў ёй.

Жанчыны ва ўсім свеце справядліва патрабуюць, каб іх голас быў пачуць і воля ўлічвалася ў прыняцці важнейшых дзяржаўных рашэнняў. Яны жадаюць бачыць, адчуваць, што грамадства цэнціць іх працу, іх здольнасці, мае патрэбу ў іх жыццёвай мудрасці, іх сардэчным цяпле і вялікадушнасці. Яны хочуць быць упэўнены, што іх сем'і ніколі не будуць пакінуты ў бядзе, што ім будуць гарантаваны самыя неабходныя ўмовы для нармальнага жыцця, што іх дзеці атрымаюць адукацыю, а захварэўшаму дзіцяці заўсёды будзе аказана дапамога.

Вам, напэўна, цікава ведаць, як мы глядзім на ўсе гэтыя праблемы ў сябе ў краіне, што робім для іх вырашэння.

Хутка савецкія людзі адзначыць 70-годдзе сваёй вялікай рэвалюцыі. Многае ў чалавечай гісторыі яна зрабіла ўпершыню. Упершыню адкрыла дарогу да такой цывілізацыі, у якой няма эксплуатацыі, няма галодных і абяздоленых, няма беспспрацоў і непісьменнасці. Упершыню працоўны народ атрымаў магчымасць будаваць грамадства ў сваіх інтарэсах. Упершыню ўсе нацыі і нацыянальнасці сталі раўнапраўнымі і стварылі унікальнае інтэрнацыянальнае супольнасце. Упершыню паявілася дзяржава, зацікаўленая ў духоўным росце кожнага свайго грамадзяніна, у яго свядомай палітычнай актыўнасці. І ні адна дзяржава, ні адно дэмакратычнае заканадаўства да 1917 года не зрабіла для жанчыны і палавіны таго, што зрабіла Савецкая ўлада ў першыя ж месяцы свайго існавання.

Жанчына ў СССР сапраўды мае роўныя з мужчынам правы, а ў чымсьці — нават большыя. Ніякай дыскрымінацыі ў апланце працы. Аднолькавыя ўмовы для атрымання адукацыі, для службовай кар'еры, для ўдзелу ў дзейнасці партыі, ва ўрадавых і мясцовых органах улады. Жанчыны працуюць ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі, яны дамінаюць у такіх сферах, як ахова здароўя, асвета, культура. Больш таго: сярод спецыялістаў з вышэй-

шай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй жанчыны складаюць у нас 60 працэнтаў.

Ці можна са сказанага заключыць, што ўсё ў нас тут у парадку? З усёй шчырасцю скажу вам: не.

Некаторыя недахопы, як б'вае і ў асобных людзей, — прадаўжэнне добрых якасцей нашага грамадства. Актыўны і раўнапраўны ўдзел жанчыны ў грамадскай вытворчасці, у палітычнай, навуковай і культурнай дзейнасці ўзнялі аўтарытэт жанчыны, яе самапавагу, пачуццё годнасці, незалежнасці ад мужчыны. Але гэта не заўсёды суправаджалася аб'яцаннем у выкананні ёю сваіх спрадвечных функцый — маці, жонкі, выхавальніцы. Некаторыя праблемы абвастрыліся з-за недахопаў у сферы абслугоўвання і гандлю. Сацыяльная нагрузка на жанчыну, такім чынам, узрасла.

Вы, вядома, ведаеце, што наша грамадства перажывае надзвычай цікавы і вельмі складаны перыяд глыбокіх пераменаў. Мы называем гэта перабудовай.

Перабудова дазволіць паспраўднаму раскрыць патэнцыял сацыялізму. Уцягваем у яе ўсе слаі народа. Даём прастор ініцыятыве, творчасці, талентам, здольнасцям. Кожнаму знойдзецца і справа, і месца ў гэтай вялікай рабоце. І ўсе мы працягваем вучыцца і вучыць адзін аднаго працаваць ва ўмовах перабудовы. Размова ідзе аб тым, каб надаць якасна новае аблічча сацыялістычнаму ладу, развіць закладзеныя ў яго прынцыповыя асновы гуманізм, павагу да годнасці чалавека, узняць на новую ступень званне грамадзяніна сацыялістычнай Айчыны. Робім гэта праз шырокую дэмакратызацыю.

І не так ужо проста мы прышлі да новага мыслення. Яно нарадзілася не толькі з патрэбнасці па-сучаснаму вырашаць і па-сапраўднаму вырашыць нашы ўнутраныя праблемы. Яно — пошук адказу на выклік, які кідае ўсяму чалавецтву час. Гэта грозны выклік, з якім сутыкацца яшчэ не даводзілася.

Канец XX стагоддзя стаў пераломным у гісторыі цывілізацыі. Беспрэцэдэнтнае развіццё навукі і тэхнікі зрабіла якасны пераварот у ваеннай справе: людзі абзаваліся зброяй, здольнай, калі нават узарвецца толькі малая яе частка, ператварыць планету ў папялішча. Не дпусціць гэтага — стала прыярытэтай задачай.

Але тут ёсць і іншы бок. Амаральна захопляцца навукова-тэхнічным прагрэсам, закрываючы вочы на тое, што плёнам яго карыстаецца толькі нязначная частка жыхароў Зямлі. Сотні мільёнаў не ядуць удосталь, не ўмеюць чытаць і пісаць, а то і не маюць даху над галавой. І самае страшэннае — дзеці, якія штодзённа паміраюць ад знясілення, хвароб, адсутнасці самага неабходнага. І гэтыя канцы XX стагоддзя — веку электронікі і «зьяліных рэвалюцый», палётаў у космас і сапраўды неабмежаваных магчымасцей накарміць, адзець, абуць некалькі мільярдаў людзей. Але гэтыя магчымасці не проста мала і дрэнна выкарыстоўваюцца. Імпэрыялізм накіроўвае іх супраць чалавека. І таму з-за навязанай ім гонкі ўзбраенняў навукова-тэхнічны прагрэс пачуў што яшчэ вельмі дорага абыходзіцца людзям. Расце разрыў паміж невялікай колькасцю развітых дзяржаў і дзесяткамі краін у Азіі, Афрыцы, Лацінскай Амерыцы. Катастрафічных размераў дасягнула іх фінансавая запазычанасць, якая ёсць не што іншае, як вынік

эгаістычнай, сапраўды грабежніцкай дзейнасці банкаў і карпарацый капіталістычнай «поўначы».

У выніку небяспека для ўсяго чалавецтва, параджаемая неэквівалентным абменам і эксплуатацыяй адстаўшай часткі свету, ужо супаставіма з усеагульнай ядзернай і экалагічнай пагрозай.

Інакш кажучы, разбраенне для развіцця, давер'е і супрацоўніцтва — вось «тры кіты», на якіх толькі і можна ісці ў будучыню. Альтэрнатывы ўжо няма.

Разуменне гэтага пранікае ў шырокія масы, у палітычна ўплывовыя сферы. І што самае важнае — яно трансфармуецца ў актыўныя пазіцыі, у арганізаваныя дзеянні — супраць гонкі ўзбраенняў, у падтрымку канкрэтных ініцыятыў, якія дазваляюць дагаворвацца аб зніжэнні ваеннай пагрозы. Напамінанні ўрадам аб іх адказнасці пераастаюць у дэманстрацыю недавер'я да тых, хто ўхіляецца ад сваёй адказнасці, хто па-ранейшаму не хоча лічыцца з рэальнасцямі.

Усё цяжэй становіцца палыхаць «савецкай пагрозай», апраўдваць ёю гонку ўзбраенняў і зацягванне перагавораў. Ёсць сілы ў свеце — вы аб іх ведаеце, — якія такія перамены не задалаўняюць.

І гэтыя сілы ўжо дзейнічаюць, каб паставіць заслон працэсу давер'я ў міжнародных адносінах.

За апошнія два гады Савецкі Саюз выступіў з прапановамі практычна па ўсім пытаннях разбраення. У адказ мы скрозь і ўсюды чуем: добра, але няхай Саветы пацвердзяць словы справам.

Скажу так: рэалістычная палітыка патрэбна не толькі нам. Яна патрэбна ўсім дзяржавам, усім народам, у тым ліку — амерыканскаму. А яна прадугледжвае як мінімум сур'езныя адносіны да прапановы другога боку — наколькі яны канструктыўныя, ці ўлічваюць інтарэсы партнёра, думку грамадскасці, вывады навукі. На жаль! У адказ на нашы ініцыятывы мы, як правіла, атрымліваем або імгненную адмову, або дагматычнае пацвярджэнне старых пазіцый. Значыць, тут з рэалізмам у палітыцы — не ўсё ў парадку. А свет мае патрэбу і патрабуе палітыкі рэальных спраў.

Калі сумленна паглядзець, як судносыцца слова і справа ў адносінах Усход—Захад, якая атрымаецца карціна?

Савецкі Саюз, кіруючыся новым мысленнем, будзе сваю знешнюю палітыку так, каб спыніць гонку ўзбраенняў, ліквідаваць ядзерную пагрозу, аздарэць абстаноўку. А Злучаныя Штаты працягваюць рабіць стаўку на сілу зброі і расшырэньне сферы ваеннага саперніцтва, уключаючы космас.

Савецкі Саюз 18 месяцаў трымаў аднабаковы мараторый на ядзерныя выпрабаванні. Гэта — здарэньне, а не словы. ЗША таксама адказалі справай — на рошчваннем выбухаў у Невадзе.

Савецкі Саюз прапанаваў 15 студзеня 1986 года праграму пазтапнай ліквідацыі ядзернай і іншай зброі масавага знішчэння к канцу стагоддзя. Што нам адказалі? Што свет без ядзернай зброі наогул немагчымы, што гэта — утопія, і зноў пакляліся ў вернасці дактрыне «ядзернага стрымлівання».

Мы спынілі вытворчасць хімічнай зброі і будзем завод па яе знішчэнню. Гэта — справа, а не словы. Чым адказвае НАТО? — Планами вытворчасці і размяшчэння бінарнай зброі. Іменная дзякуючы таму, што Савецкі Саюз справай даказаў

сваю гатоўнасць улічваць закупаенасці партнёраў, стаў магчымы пазітыўны вынік Стасгольмскай канферэнцыі па мерах давер'я.

Сустрэча ў Рэйк'явіку, якую мы прапанавалі, магла азнаменаваць гістарычны пералом у пытаннях разбраення. Але драматычны дыялог не вырашыўся дагаворанасцю. Рашаючы крок не быў зроблены. Таму, што для ЗША ён азначаў бы адмову ад падрыхтоўкі «зорных войнаў», ад курсу на ваенна-стратэгічную перавагу над Савецкім Саюзам.

Колькі шуму было — і ён працягваецца — аб кантролі Савецкі Саюз публічна і за сталом перагавораў выступіў за самыя строгія меры кантролю, уключаючы міжнародныя, і інспекцыю на месцах. І што ж Захад? Зноў — словы аб важнасці кантролю. Але ўжо суправаджаемыя агаворкамі, сэнс якіх ахаваць ад яго прыватны ваенны бізнес і базы на чужых тэрыторыях.

Калі грамадскасць, палітычныя дзеячы, вучоныя звярнуліся да нас з просьбай вычлениць ракеты сярэдняй дальнасці з рэйк'явікскага «пакета», мы адказалі справай: пайшлі на такі крок. Больш таго, згадзіліся ліквідаваць і апэратыўна-тактычныя ракеты ў Еўропе. Пасля мнагамесячных затрымак і «ўтрэсванняў» натаўцы як быццам даюць станоўчы адказ. Але наступныя затым растлумачэнні — і ў заявах, і па дыпламатычных каналах — насцярожваюць. Зноў, як гэта ўжо не раз бывала, мы бачым спробы адступіць ад таго, аб чым было ўмоўлена паміж Масквой і Вашынгтонам на палітычным узроўні. Зноў перад намі выстаўляюць патрабаванні, якія ідуць уразрз з прынцыпам раўназначнай бяспекі. Паклоны ў бок непраўных мілітарыстаў, якія не жадаюць мірыцца з магчымасцю заключэння першага пагаднення аб ядзерным разбраенні, указваюць на вельмі вялікую залежнасць амерыканскай адміністрацыі ад мілітарысцкіх груп.

У чэрвені якраз споўніўся год з часу будаўшчакі ініцыятывы краін Варшаўскага Дагавора. Яны прапанавалі НАТО разабрацца ў пытаннях звычайнай зброі і ўзброеных сіл ад Атлантыкі да Урала, сесці за стол перагавораў і дагаварыцца скараціць і адно і другое на чверць у пачатку 90-х гадоў, а потым яшчэ больш. У адказ у краінах НАТО загаварылі аб неабходнасці для іх укладваць больш грошай у вытворчасць і ўдасканаленне звычайных узбраенняў.

Месяц назад у Берліне на нарадзе Палітычнага кансультаўнага камітэта ўдзельнікі Варшаўскага Дагавора дэкланавыклалі сваю ваенную дактрыну, якая падпарадкавана задачы недапушчэння вайны — як ядзернай, так і звычайнай, арыентавана на разумную дастатковасць у аб'ёмах і характары ўзбраенняў і ўзброеных сіл і прызначана выключна для мэт абароны. Яны запрасілі НАТО абмеркаваць і супаставіць на высокім узроўні дактрыны абодвух блокаў і дагаварыцца аб тым, каб выключылі саму ваенна-тэхнічную магчымасць нападу адных на другіх. Яснага адказу мы не маем.

Такія сітуацыя. Такія словы і справы. Я павінен быў сказаць вам аб гэтым, таму што любы рух за мір у наш час не можа адхіляцца ад «канкрэтыкі» ваеннай небяспекі ў кожнай даны момант. Іменная таму, дарэчы, такую вагу набылі цяпер на вагах міру і вайны прафесіянальныя арганізацыі — вучоныя, урачоў, былых ваенных. Іх кампетэнтнасць дазволіла ім стаць ужо неаддільным фактарам цяперашняга расстанюўкі сіл.

ЯК ВЫБІРАЕЦЦА І ПРАЦУЕ СУД У СССР

ПРАВА НА СПРАВЯДЛІВАСЦЬ

21 чэрвеня 1987 года ў Беларусі прайшлі выбары народных суддзяў раённых (гарадскіх) народных судаў. У сувязі з гэтым рэдакцыя звярнулася да дэкана юрыдычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя

У. І. Леніна, доктара юрыдычных навук, прафесара Валерыя ЦІХІНІ з просьбай адказаць на некаторыя пытанні, якія цікавяць нашага зарубежнага чытача.

— Валерый Гур'евіч, першае пытанне, натуральна, аб тым, як, у якім парадку ў нас выбіраюцца суддзі?

— У нашай краіне ўсе суддзі выбіраюцца. Гэты важны прынцып арганізацыі савецкай судовай сістэмы ўпершыню заканадаўча быў замацаваны ў Дэкрэце аб судзе № 1 ад 22 лістапада 1917 года, г. зн. у першыя дні пасля здзяйснення сацыялістычнай рэвалюцыі.

Па дзеючаму заканадаўству народных суддзяў раённых (гарадскіх) судаў выбіраюцца грамадзянамі раёна (горада) на падставе ўсеагульнага роўнага і прамога выбарчага права пры тайным галасаванні тэрмінам на пяць год. Вышэйшчыя суды выбіраюцца адпаведнымі Саветамі народных дэпутатаў: абласныя суды — абласнымі Саветамі народных дэпутатаў, Вярхоўны Суд БССР — Вярхоўным Саветам Беларускай ССР. Суддзі ваенных трыбуналаў выбіраюцца Прэзідыумам Вярхоўнага Савета СССР. Вышэйшы судовы орган нашай краіны — Вярхоўны Суд СССР выбіраецца Вярхоўным Саветам СССР.

У той жа час у многіх буржуазных краінах суддзі не выбіраюцца, а назначаюцца. Так, у Англіі ў адпаведнасці з Законам аб судах 1971 года акруговыя суддзі назначаюцца каралевай з ліку асоб, рэкамендаваных лорд-канцлерам.

— Якія патрабаванні прад'яўляюцца да кандыдатаў у суддзі?

— Суддзёй можа быць выбраны любы грамадзянін СССР, які мае выбарчае права і дасягнуў да дня выбару 25 гадоў. Якіх-небудзь іншых патрабаванняў да кандыдатаў у суддзі закон не прад'яўляе. Вядома, гэта не азначае, што пры вылучэнні ў органы правасуддзя не ўлічваюцца палітычныя і дзелавыя якасці таго ці іншага кандыдата, наяўнасць спецыяльнай адукацыі і жыццёвага вопыту. Ажыццяўленне правасуддзя — складаная і вельмі адказная дзейнасць. Яна патрабуе глыбокіх ведаў, прафесійных навыкаў, умения працаваць з людзьмі і да т. п. Судзіць іншага мае права толькі той, чыё сумленне чыстае і бездакорнае. Таму кандыдат у суддзі павінен мець высокі маральны якасці.

— Вядома, што ў народных судах грамадзянскія і крымінальныя справы разглядаюцца ў складзе старшынства (прафесіянальнага суддзі) і двух народных засядацеляў. Хацелася б больш падрабязна даведацца пра гэтых прадстаўнікоў народа.

— Народныя засядацелі раённых (гарадскіх) судаў выбіраюцца з ліку рабочых,

калгаснікаў і служачых на сходах працоўных калектываў па месцу работы ці жытла адкрытым галасаваннем тэрмінам на два з паловай гады. Народныя засядацелі ваенных трыбуналаў выбіраюцца на сходах ваеннаслужачых на той жа тэрмін.

Сярод народных засядацеляў, выбраных у Беларусі на мінулых выбарах, звыш паловы складалі рабочыя і калгаснікі, жанчыны і беспартыйныя. Узрост кожнага пятага народнага засядацеля — да 30 гадоў. Як бачыце, прадстаўлены ўсе сацыяльныя слаі нашага грамадства і ўсе ўзроставыя групы насельніцтва. Народныя засядацелі прызначаюцца да выканання сваіх абавязкаў у судзе ў парадку чарговасці не больш чым на два тыдні на год, акрамя выпадкаў, калі прадаўжэнне гэтага тэрміну выклікаецца неабходнасцю скончыць разгляд справы, пачатай з іх удзелам.

— Якімі правамі надзелены народныя засядацелі ў судовым пасяджэнні?

— Як запісана ў артыкуле 153 Канстытуцыі БССР, народныя засядацелі пры ажыццяўленні правасуддзя карыстаюцца ўсімі правамі суддзі. У судовым пасяджэнні яны поўнаасцю раўнапраўныя з суддзёй у вырашэнні ўсіх пытанняў, што ўзнікаюць пры разглядзе грамадзянскіх і крымінальных спраў.

— Мы ведаем, што некаторыя народныя засядацелі паводзяць сябе ў судовым працэсе пасіўна, не задаюць асобам, якія прымаюць удзел у справе, ніводнага пытання. Складваецца ўражанне, што яны толькі адбываюць сваю павіннасць у судзе.

— Вы правільна заўважылі. Сапраўды, некаторыя народныя засядацелі адбываюць ролю маўчуноў у судовым пасяджэнні. Яны забываюць, што закліканы ажыццяўляць ад імя працоўных калектываў грамадскі кантроль за работай судаў.

Таму ў нас заўсёды было патрабаванне выбіраць у народныя засядацелі таго, хто не толькі добра працуе на вытворчасці, але і з'яўляецца

сацыяльна актыўным, справядлівым, умее зразумець чужы боль. І, вядома ж, нядрэнна, калі б ён крыху быў юрыдычна падкаваны. Я мяркую, што пры спалучэнні ўсіх гэтых якасцей народны засядацель будзе належна выконваць місію суддзі, выбранага народам. Асабліва важна гэта цяпер, калі краіна перажывае перыяд перабудовы, калі ўсюды пануе публічнасць.

— Буржуазныя вучоныя-юрысты спрабуюць даказаць, што ў капіталістычных краінах правасуддзе ажыццяўляе таксама народ. Пры гэтым звычайна спасылаюцца на суд прысяжных, які дзейнічае ў Англіі, ЗША, ФРГ і іншых краінах.

— Суд прысяжных не мае нічога агульнага і па форме, і па зместу з савецкім народным судом. У многіх капіталістычных краінах з удзелам прысяжных разглядаюцца толькі асобныя катэгорыі спраў. Напрыклад, у Англіі прысяжных практычна не разглядаюць грамадзянскія справы, у ЗША з удзелам прысяжных разглядаецца толькі каля 10 працэнтаў спраў. У ФРГ так званыя «надзвычайныя законы» поўнаасцю знімаюць удзел прысяжных у судзе ў выпадку аб'яўлення ў краіне надзвычайнага становішча.

Буржуазнае правасуддзе, як раскошы атэль, даступна толькі для тых, хто мае магчымасць яго аплатаваць. У Італіі нядаўна завяршыўся адзін з самых доўгіх судовых працэсаў, які працягнуўся 65 год. Ён быў узбуджаны членамі сям'і Кармела Парызі, якія аспрэчвалі пасля яго смерці права спадчынасці. Сваёй нябожчыка ў канчатковым выніку былі вымушаны спыніць хаджэнне па судовых інстанцыях, таму што ўся спадчына пайшла на аплату паслуг адвакатаў, якія вялі працэс.

— Артыкул 154 Канстытуцыі БССР абвясчае, што суддзі незалежныя і падпарадкоўваюцца толькі закону. Як рэальна гарантуецца гэты канстытуцыйны прынцып?

— У Савецкай дзяржаве прынцып незалежнасці суддзяў не толькі абвясчаецца,

але і забяспечваецца палітычнымі, эканамічнымі і прававымі гарантыямі.

Як ужо адзначалася, суддзі ў СССР выбіраюцца, а не назначаюцца. Гэта найважнейшая гарантыя незалежнасці суддзяў. Ніхто (нават вышэйшы судовы орган) не можа прама ці ўскосна ўказаць суддзям, якое рашэнне ці прыговор яны павінны вынесці па канкрэтнай справе. Пры разглядзе спраў забяспечваецца тайна нарады суддзяў — у дарачы пакой пры вынясенні рашэння ці прыговора не дапускаюцца пачочныя асобы; суддзі не маюць права выдаваць меркаванні, што выказваліся на нарадзе. На жаль, спробы ў той ці іншай меры ўплываць на суды на месцах у нас яшчэ поўнаасцю не зжыты. Устаноўлены Канстытуцыйнай СССР прынцып незалежнасці суддзяў абавязвае суды спыняць любыя спробы ўмяшання ў вырашэнне канкрэтных спраў.

Гарантыяй незалежнасці суддзяў з'яўляецца асобы пародак прыцягнення суддзяў да дысцыплінарнай адказнасці. Ён устаноўлены Палажэннем аб дысцыплінарнай адказнасці суддзяў СССР ад 8 лютага 1982 года. Народныя суддзі ў нашай рэспубліцы не могуць быць прыцягнуты да крымінальнай адказнасці, звольнены ў сувязі з гэтым з пасады ці падвергнуты арышту без згоды Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР.

— Забяспечанне абвінавачанаму права на абарону займае важнае месца ў сістэме дэмакратычных асноў сацыялістычнага правасуддзя. У чым сутнасць і значэнне данага канстытуцыйнага прынцыпу?

— У адпаведнасці з гэтым прынцыпам абвінавачаны мае права ведаць, у чым ён абвінавачваецца, можа даваць тлумачэнні па прад'яўленаму абвінавачанню, прадстаўляць доказы, заяўляць хаджэнні і адводы суду і іншым удзельнікам працэсу, знаёміцца пасля заканчэння папярэдняга следства ці дазнання з усімі матэрыяламі справы, удзельнічаць у судовым разбіральніцтве, абскарджваць дзеянні і рашэнні

следчага, пракурора і суда. Гэты пералік правоў абвінавачанага не з'яўляецца вычарпальным.

— Абвінавачаны, як вядома, можа карыстацца юрыдычнай дапамогай абаронцы. Іншы раз гавораць так: навошта абвінавачанаму абаронца, калі ён сам ва ўсім прызнаўся?

— У савецкім крымінальным працэсе абвінавачаны — гэта яшчэ не вінаваты. Пакуль абвінавачанне не даказана і абвінавачаны не асуджаны, ён не лічыцца вінаватым. Каб правільна рашыць пытанне аб вінаватасці абвінавачанага, неабходна даследаваць не толькі факты, якія яго абвінавачваюць, але і тыя, якія яго апраўдваюць. Таму забяспечанне абвінавачанаму права на абарону — гэта неабходная ўмова ўстанавлення ісціны па справе.

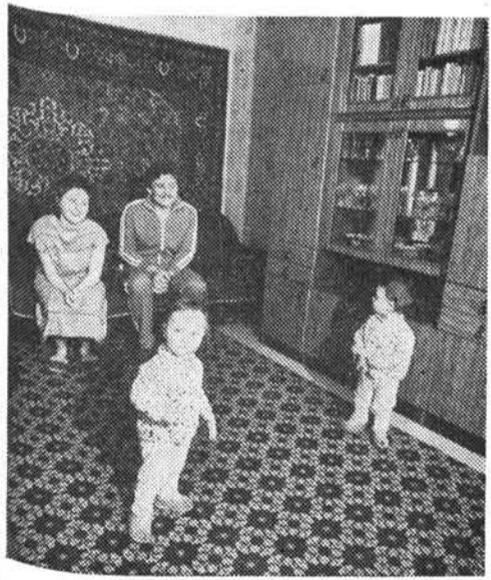
Савецкі суд не патрабуе ад абвінавачанага прызнання віны. Калі абвінавачаны жадае маўчаць — гэта яго справа. Разам з тым амерыканская судовая статыстыка паказвае, што да 90 працэнтаў прыгавораў па крымінальных справах выносіцца на падставе прызнання віны; ва ўсіх выпадках, калі падсудны не прырачаць супраць абвінавачання, яны аказваюцца асуджанымі.

— Валерый Гур'евіч, у чым вы бачыце ролю суда на сучасным этапе развіцця савецкага грамадства?

— Сёння ў краіне ідзе працэс ачышчэння нашага жыцця ад усяго, што супярэчыць прынцыпам сацыялізму, савецкім законам. Цяжка пераацаніць тут ролю органаў правасуддзя, якія закліканы зацвердзіць справядлівасць уласцівымі ім метадамі. Паранейшаму адной з найважнейшых задач суда застаецца барацьба са злачыннасцю і іншымі правапарушэннямі. Сёння суддзі павінны больш увагі ўдзяляць прафілактыцы парушэнняў закона.

Любая грамадзянская і крымінальная справа павінна вырашацца ў дакладнай адпаведнасці з патрабаваннямі закона ва ўмовах публічнасці, спаборнасці і з захаваннем іншых дэмакратычных прынцыпаў сацыялістычнага правасуддзя.

На працягу многіх год пры ацэнцы работы судаў было прынята рабіць вывад, што ўсё ў асноўным ідзе добра, але маюцца асобныя недахопы. Такі падыход да судовай дзейнасці настройваў на самазаспакоенасць. Суддзі абавязаны крытычна паглядзець на сваю работу, павысіць якасць і эфектыўнасць ажыццяўлення правасуддзя па грамадзянскіх і крымінальных справах. Гэта пільная патрэба часу.

Новы мікрараён Вясянка ў Мінску, будаўніцтва якога пачалося некалькі год назад, набыў славу аднаго з самых прыгожых жылых масіваў Беларускай сталіцы. Расце ён даволі хутка. Толькі ў пачатку гэтага года тут справілі наваселлі

900 сямей. Новыя кватэры атрымалі рабочыя і служачыя трактарнага, аўтамабільнага заводаў, механічнага імя Вавілава, аб'яднанняў «Атлант» і «Гранат», іншых прадпрыемстваў і ўстаноў горада. Цяпер тут жыве ўжо 11 тысяч чалавек.

Разам з жыллем ствараюцца аб'екты сацыяльнай сферы. У Вясянцы пабудаваны тры дзіцячыя сады, сярэдняя школа, комплекс службы быту, універсам. НА ЗДЫМКАХ: сям'я маладых інжыне-

раў Таццяны і Аляксандра ПЛАТОНА-ВЫХ нядаўна атрымала кватэру ў Вясянцы; так выглядае новы мікрараён; у комплексе службы быту. Фота Ю. ПАУЛАВА.

3 ЛІПЕНЯ—ДЗЕНЬ ВІЗВАЛЕННЯ БЕЛАРУСІ

АД ФАШЫСЦКАЙ АКУПАЦЫІ

ВЕРНАСЦЬ НАРОДНАЙ УЛАДЗЕ

Усенародны партызанскі рух у Беларусі ўзнік, рос і шырыўся з першых дзён акупацыі. Ён быў выкліканы імкненнем абараніць сацыялістычны грамадскі і дзяржаўны лад, Савецкую ўладу.

На тэрыторыі Беларусі змагаліся з ворагамі 1 255 партызанскіх атрадаў. Яны налічвалі больш за 370 тысяч байцоў. У падпольнай барацьбе ўдзельнічала больш за 70 тысяч савецкіх патрыётаў. Звыш 400 тысяч жыхароў рэспублікі ўваходзілі ў скрытыя партызанскія рэзервы, якія ўсямерна падтрымлівалі партызан і падпольшчыкаў, што папаўнялі іх рады. Можна смела сказаць, што ўвесь беларускі народ з'яўляўся невычэрпным рэзервам партызан, актыўна ўдзельнічаў у барацьбе супраць гітлераўскіх акупантаў. Упершыню ў гісторыі войнаў партызанская барацьба набыла сапраўды ўсенародны характар.

Выключна важнай палітычнай падзеяй ва ўсенароднай барацьбе ў тыле ворага было аднаўленне Савецкай улады на вызваленнай партызанамі тэрыторыі.

Трэцяга красавіка 1942 года сход камуністаў Клічаўскага раёна Мар'іўскай вобласці, які адбыўся неўзабаве пасля выгнання гітлераўскіх акупантаў з райцэнтра Клічаў, прыняў пастанову: «У сувязі з тым, што Клічаўскі раён поўнасьцю вызвалены ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у раёне знішчаны нямецкія органы ўлады і раён знаходзіцца пад кантролем партызанскіх атрадаў, лічыць Савецкую ўладу ў раёне адноўленай... Даручыць РК КП(б)Б забяспечыць аднаўленне і работу адпаведных раённых і мясцовых органаў Савецкай улады ў раёне».

На гэтым сходзе былі выбраны падпольны райком КП(б)Б і выканком раённага Савета дэпутатаў працоўных, якія ў спецыяльнай пастанове аб аднаўленні Савецкай улады ў раёне вызначылі задачы савецкіх органаў, у якія ўваходзіла ўзмацненне работы па мабілізацыі ўсіх працоўных для аказання дапамогі партызанам. Вестка аб аднаўленні Савецкай улады натхніла партызан і ўсё насельніцтва на яшчэ больш самаадданую барацьбу супраць гітлераўскага нашэсця.

Клічаўская партызанская зона, створаная адной з першых у рэспубліцы, плошча якой у 1943 годзе складала каля 3 тысяч квадратных кіламетраў, больш за два гады знаходзілася пад кантролем народных месціцаў. Яе абаранялі звыш 18 тысяч партызан, атрады самаабароны. Пад іх аховай тут пражывала больш за 70 тысяч чалавек. У ліпені 1942 года на Клічаўскім аэрадроме прызначылі першы савецкі самалёт, была ўстаноўлена двухбаковая авіясувязь з Вялікай зямлёй.

К канцу 1943 года пад партызанскім кантролем знаходзілася каля 60 працэнтаў акупіраванай тэрыторыі рэспублікі. 37,8 тысячы квадратных кіламетраў тэрыторыі атрады партызан поўнасьцю ачысцілі ад акупантаў. Гэтаму садзейнічалі перамогі Чырвонай Арміі на франтах вайны, якія адцягвалі сілы праціўніка, усенародная падтрымка партызан як на акупіраванай тэрыторыі, так і з савецкага тылу.

Гітлераўская газета «Дойчэ альгемайне цайтунг» ад 22 мая 1943 года, адзначаючы актыўную дзейнасць партызан на тэрыторыі, размешчанай у верхнім цячэнні Дзвіны, Бярэзіны, Прыпяці і Дняпра, прызнавала, што ў многіх месцах яны сталі гаспадарамі вёсак і цэлых раёнаў, дзе аднавілі Савецкую ўладу і вялі ўпартую барацьбу супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. «Нельга адмаўляць, — пісала газета, — што гэта барацьба каштуе нам вялікіх ахвар, скоўвае частку нашых сіл і наносіць нам сур'ёзны ўрон». Гэтыя вымушаныя прызнанні ворага — яшчэ адно красамоўнае сведчанне таго, наколькі магутны размах набыў партызанскі рух у Беларусі.

Ва ўмовах акупацыі функцыі органаў Савецкай улады ў большасці выпадкаў выконвала пад кіраўніцтвам падпольных партыйных органаў ка-

мандаванне партызанскіх атрадаў. Жыхары зон звярталіся да партызан, як да прадстаўнікоў Савецкай улады, па ўсіх пытаннях. Там, дзе дазваляла ваеннае становішча, узнаўляліся органы Савецкай улады. У ліку першых у тыле ворага пачалі дзейнічаць райвыканкомы Кастрычніцкі, Любанскі, Клічаўскі, Суражскі, Бярэзінскі, Чацэрскі, Мехаўскі.

Даволі шырокія маштабы прыняло аднаўленне сельскіх Саветаў. Пачалі работу сельскія Саветы на ўсёй вызваленнай партызанамі тэрыторыі Ленінскага раёна Пінскай вобласці, у многіх населеных пунктах Драгічынскага, Столінскага, Іванаўскага, Лагішынскага раёнаў.

Вясной 1943 года ўзнавілі сваю дзейнасць сельскія Саветы ў вёсцы Калена Іванаўскага раёна, размешчанай на граніцы Беларусі і Украіны. Тэрыторыя сельсавета ахоплівала беларускія вёскі Махро, Адрыжын, Калена, Віўнева, Невель, Семяховічы і ўкраінскія сёлы Дольск, Шлапан, Нігавішча, Омыт, Прыкладнікі. Старшынёй аб'яднанага сельсавета быў абраны на сходзе дэпутатаў мясцовых Саветаў, партызан і жыхароў навакольных вёсак М. Кананчук. Пазней ён успамінаў, што гэта вестка хутка абляцела навакольныя вёскі і ўжо на другі дзень сталі прыходзіць людзі. Адны з просьбай накіраваць іх у партызанскі атрад. Удовам з малымі дзецьмі была патрэбна матэрыяльная дапамога. Кожнага трэба было выслухаць, разабрацца, памагчы.

Сур'ёзную ўвагу Каленаўскі сельсавет удзяляў гаспадарчым пытанням: дзяліў сенакосныя ўгоддзі, кіраваў палявымі работамі, вызначаў хлебапастаўкі партызанам, улічваючы магчымасці кожнай сям'і. У вёсцы Адрыжын дзейнічаў паравы млын. Частку гарцавага збору аддавалі партызанскім сем'ям, якія мелі вострую патрэбу. На тэрыторыі сельсавета працавала воўначасалка. За апрацоўку бралася 10 працэнтаў воўны. Яе размяркоўвалі сярод жанчын, а тыя вязалі для партызан шкарпэткі і рукавіцы. Пры сельскім Савеце быў арганізаваны пункт, дзе тых, хто хацеў пайсці ў партызаны, вучылі ваеннай справе.

Мясцовыя органы Савецкай улады, камандаванне партызанскіх атрадаў і брыгады удзялялі вялікую ўвагу вырашэнню гаспадарчых пытанняў, асабліва ў час сяўбы і ўборкі ўраджаю. Яны распрацоўвалі планы правядзення палявых работ, канкрэтна вырашалі, як забяспечыць гаспадаркі цяглавай і рабочай сілай, насеннем, адрамантаваць інвентар, арганізаваць работу кузняў, выдзялялі ў дапамогу селянам байцоў, вольных ад баявых заданняў, выстаўлялі заслоны і г. д.

З дапамогай народных месціцаў правялі веснавую сяўбу 1942 года, а затым уборку збожжа сяляне ў Клічаўскай партызанскай зоне. Шырока вядомыя пастановы Клічаўскага падпольнага райкома партыі і райвыканкома аб веснавай сяўбе і карыстанні зямлёй на тэрыторыі Клічаўскага савецкага раёна, аб стварэнні фондаў таварыскай узаемадапамогі, аб размеркаванні азімых пасеваў ураджаю 1942 года, сенакосных угоддзяў і стварэнні ў раёне прадуктовых фондаў абароны краіны і г. д.

Самааддана працавалі на вызваленнай зямлі дэпутаты, выбраныя народам у Саветы яшчэ ў даваенныя гады. У цяжкіх для Радзімы дні яны не перапынялі сваёй дзейнасці, калі трэба было, змагаліся з фашыстамі, вырашалі жыццёва важныя для насельніцтва пытанні. Асабліва клапаціліся аб жыхарах, пацярпеўшых ад акупантаў. Так, П. Віктарчык, які ўзначальваў у тыле ворага Клічаўскі райвыканком, часта бываў у вёсках, дапамагаў жыхарам, што засталіся без даху над галавой, будаваў дамы.

У складаных ваенных умовах праводзіліся сесіі і нарады сельскіх і раённых Саветаў. Так, летам 1943 года на тэрыторыі былога калгаса імя Беларускай ваеннай акругі адбылася сесія Любанскага раённага Савета дэпутатаў працоўных,

аб тым, як праходзілі сходы прадстаўнікоў Саветаў дэпутатаў працоўных у ваенных умовах, пісаў былы сакратар Мінскага падпольнага абкома партыі, Герой Савецкага Саюза В. Казлоў: «Мне не раз даводзілася прысутнічаць на сходах прадстаўнікоў сельскіх і раённых Саветаў. Часта іх наладжвалі ў зямлянках і неацэпеных памяшканнях. Людзі сядзелі ў целагрэйках і кажухах з аўтаматамі на каленях. Размова ішла не толькі аб вайне, аб дапамозе рэгулярнай арміі, аб справах партызанскіх, але і часам аб звычайных, самых будзённых. Закрыеш вочы, забудзешся — і здаецца, што ідзе пасяджэнне выканкома мірнага часу. Гаварылі аб падрыхтоўцы да веснавых палявых работ, аб школах, аб медыцынскім абслугоўванні насельніцтва, аб дапамозе старым і нават аб рэгістрацыі нованароджаных».

Мясцовыя Саветы, якія дзейнічалі на захопленай ворагам беларускай зямлі, адыгралі важную ролю ў згуртаванні савецкіх патрыётаў, мабілізацыі насельніцтва на барацьбу супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Яны садзейнічалі ўмацаванню сувязі насельніцтва з іх абаронцамі-партызанамі.

Насельніцтва ўсяляк дапамагала народным месціцам, перш за ўсё харчамі і адзеннем, забяспечвала іх жылём, працавала ў партызанскіх майстэрнях, на будаўніцтве аэрадромаў і абарончых збудаванняў, праводзіла збор зброі і боепрыпасаў, удзельнічала ў разведвальнай і дыверсійнай рабоце, дапамагала граміць варожыя гарнізоны. Бадай, не было такой сферы жыцця і дзейнасці партызанскіх фарміраванняў, у якой бы яны не абапіраліся на пастаянную падтрымку жыхароў гарадоў і вёсак. Так, актыўнымі памочнікамі народных месціцаў былі жыхары вёскі Сабоўкі, размешчанай на перакрыжаванні дарог, якія вядуць у Ваўкавыск, Свіслач, Пружаны. Байцы Беларускага і Брэсцкага партызанскіх злучэнняў называлі яе партызанскай «гасцініцай». Тут жылі смелыя і клапацілівыя людзі.

Жыхары вызваленых вёсак прасілі партызан часцей наведваць іх, прысылаць газеты, лістоўкі. Як пісала член Брэсцкага падпольнага абкома партыі А. Федасюк, восенню 1943 года «масавае адкрыццё сходы сталі штодзёнай патрэбай сялян не толькі ў вёсках партызанскай зоны, але і ў вёсках, якія знаходзіліся за некалькі кіламетраў ад гарнізонаў. На сходы прыходзіць абсалютна ўся вёска, як мужчыны, так і жанчыны, моладзь... Народ у вёсках цікавіцца ўсім. Вялікая цяга да савецкай літаратуры, лістовак, якія пераходзіць з рук у рукі, з вёскі ў вёску».

Шырока адзначаліся ўсе савецкія святы. У час святкавання 26-й гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, напрыклад, прайшлі мітынгі і сходы ў 79 населеных пунктах Любанскага раёна, у якіх прынялі ўдзел каля 14 тысяч жыхароў. Вельмі папулярнай была ў насельніцтва партызанская мастацкая самадзейнасць, у некаторых вёсках дэманстраваліся мастацкія кінафільмы, атрыманыя з савецкага тылу.

У партызанскіх зонах Палескай, Мінскай, Вілейскай, Брэсцкай, Пінскай і іншых абласцей узнавілася работа школ.

Нават у гэтых цяжкіх умовах праявіўся патрыятызм беларускага народа. Людзі збіралі сродкі ў фонд абароны краіны, захоўвалі ў тыле ворага партрэты У. І. Леніна, хавалі сцягі, пячаткі, гербы і іншыя сімвалы Савецкай улады.

Аднаўленне Савецкай улады ў глыбокім тыле ворага ў гады Вялікай Айчыннай вайны, адданасць працоўных Камуністычнай партыі і Савецкай уладзе, якія ярка праявіліся на часова акупіраванай тэрыторыі Беларусі, аказвалі вялікую падтрымку партызанам у іх жорсткай барацьбе з моцным і каварным ворагам.

Эма ЯЗЫКОВІЧ,
кандыдат гістарычных навук.

ГЕНЕРАЛЬНЫ
САКРАТАР ААН—
У МІНСКУ

Па запрашэнню Савета Міністраў БССР з 24 па 26 чэрвеня ў Мінску з афіцыйнымі візітамі знаходзіўся генеральны сакратар Арганізацыі Аб'яднаных Нацый Хаўер Перэс дэ Куэльяр.

Разам з Х. Перэсам дэ Куэльяр і яго жонкай Марсэлай Перэс дэ Куэльяр у Мінск прыбылі намеснікі генеральнага сакратара ААН В. Сафранчук і Д. Кардовес, дырэктар інфармацыйнага цэнтра ААН у Маскве Г. Дняпроўскі, іншыя адказныя супрацоўнікі Сакратарыята ААН.

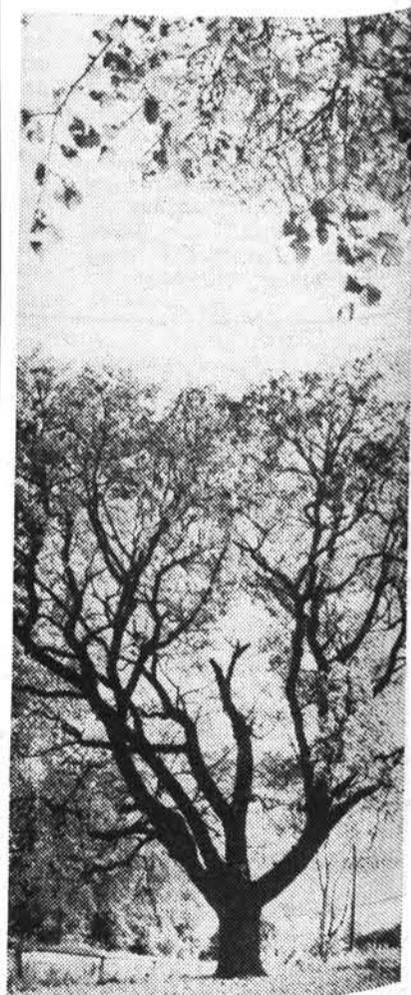
Генеральнага сакратара ААН суправаджаў намеснік міністра замежных спраў СССР У. Пятроўскі.

У першы дзень візіту адбылася гутарка міністра замежных спраў БССР А. Гурыновіча з генеральным сакратаром ААН, у ходзе якой быў праведзены канструктыўны абмен думкамі па пытаннях дзейнасці ААН і павышэння яе эфектыўнасці.

25 чэрвеня Х. Перэс дэ Куэльяр нанёс візіт Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. Таразевічу.

Генеральны сакратар ААН быў азнаёмы з праводзімай у Беларусі ССР работай па паскарэнню эканамічнага і сацыяльнага развіцця рэспублікі, барацьбой савецкіх людзей за бяз'ядзерны і ненасільны свет. Абмяркоўваліся пытанні ўдасканалення дзейнасці ААН. Генеральны сакратар ААН пазітыўна адзначыў дзейнасць БССР у ААН і яе органах.

Адбылося выступленне генеральнага сакратара ААН Х. Перэса дэ Куэльяра перад членамі Камісіі па замежных справах Вярхоўнага Савета БССР, Камісіі па правядзенню ў БССР Года ААН і Міжнароднага года міру, прадстаўнікамі грамадскіх арганізацый і дзеячамі навукі і культуры рэспублікі. Ён выказаў падзяку за сардэчны прыём, падзяліўся добрымі ўражаннямі аб рэспубліцы, якая надзвычай хутка аднавіла разбураную вайной гаспадарку. Падкрэсліў важнасць намаганняў, якія прыкладае Беларуская ССР як адзін з заснавальнікаў ААН для выканання высакародных задач, што стаяць перад міжнародным супольніцтвам, важнейшая з якіх — садзейнічаць урэгуляванню міжнародных праблем шляхам перагавораў, захаванню трылялага бяз'ядзернага свету.

Ля дарогі.

Фота З. ЮР'ЕВА.

ПРОГНОЗЫ МАРКСА И ЭНГЕЛЬСА

СБЫЛИСЬ

РЕВОЛЮЦИЯ,
ПРЕДСКАЗАННАЯ ЗА ПОЛВЕКА

Практически за полвека до Октябрьской социалистической революции Маркс и Энгельс — основоположники научного коммунизма — на основе научного анализа развития России и Европы в целом предсказали ее. Но и сегодня, почти 70 лет спустя, нашу революцию пытаются изобразить на Западе как случайную ошибку истории, аномалию естественного исторического развития, заговор небольшой кучки революционеров во главе с Лениным и т. д.

21 марта 1881 года в Лондоне состоялся митинг в честь десятилетия годовщины Парижской коммуны. Маркс и Энгельс направили председателю этого митинга послание, в котором, оценивая революционную ситуацию в мире, предсказали, что дело неизбежно идет к созданию Российской коммуны.

Парижская коммуна была первым опытом установления диктатуры пролетариата — государственной власти рабочего класса. Маркс и Энгельс видели в революционной России преемницу парижских коммунаров. Они предвидели, что центр революционного движения перемещается на Восток: из Франции и Германии — в Россию.

Об этом стоит напомнить сейчас, когда буржуазные идеологи реанимируют идею о том, что русская революция пошла якобы «не по Марксу», и пытаются вбить клин между Марксом и Лениным.

В. И. Ленин внес в марксизм существенно новый взгляд на условия пролетарской революции. Он сделал вывод о возможности победы ее в одной стране и о том, что эта революция разорвет сначала наиболее слабое звено империалистической цепи.

Выводы эти Ленин сделал не в противовес идеям Маркса и Энгельса, а творчески развивая их в новых исторических условиях.

Маркс особенно интересовала русская община как реликт коллективного ведения хозяйства. Народники (революционное течение в России во второй половине XIX века) — с некоторыми из них Маркс был лично знаком — надеялись именно на нее как на «ячейку социализма». По этому вопросу они обращались за советом и к Марксу.

Великий мыслитель и революционер не был догматиком даже в отношении собственного учения. Он находил возможным, что революция в России пойдет особым путем, отличным от капиталистического Запада. «Если революция произойдет в недалекие времена, если она сосредоточит все свои силы, чтобы обеспечить свободное развитие сельской общины, последняя вскоре станет элементом возрождения русского общества и элементом превосходства над странами, которые находятся под ярмом капиталистического строя».

Этот прогноз Маркса в отношении России не оправдался. Но он заслуживает внимания в странах современного мира, избравших некапиталистический путь развития. Так или иначе, Маркс с надеждой смотрел на Россию, пробуждающуюся революцию. В 1877 году он писал, что новый поворотный пункт в истории Европы будет связан с событиями в России.

Энгельс не дождал до первой русской революции всего десяти лет. Но он уже сумел заглянуть в новое столетие, в эпоху империалистических войн и пролетарских революций. Приближающаяся смена столетий давала повод для многочисленных прогнозов и пророчеств. В большинстве своем они были радужными. Предсказывали, что машины, пар, электричество скоро решат все социальные проблемы. Экономисты подталкивали, как улучшается материальное положение рабочего класса и растет национальное богатство. Радо кричали, что Европу давно не сотрясали реформы. В Германии набирал силу марксизм, в России — легальный марксизм. И тем, и другим представ-

лялось, что период революционных бурь, классовых конфликтов и войн в Европе — дело прошлое.

Кто мог тогда предвидеть кровавую бойню — первую мировую войну (1914—1918) — и невиданные революционные встряски «родовых мук» новой, социалистической цивилизации на Земле? Кто мог предвидеть смертельную схватку Германии с Россией, смертельную и для династии Романовых, и для династии Гогенцоллернов? Такой человек был.

10 ноября 1894 года Фридрих Энгельс, получив в Лондоне известие о смерти Александра III, пишет Фридриху Зорге: «...Смерть русского царя, вероятно, повлечет за собой перемену либо в результате движения внутри страны, либо из-за финансовой нужды и невозможности получить деньги за границей. Не могу себе представить, чтобы теперешняя система пережила смену монарха... Но если заварится каша в России, то и молодому Вильгельму (Вильгельму II, императору Германии. — Прим.) доведется увидеть кое-что новое. Тогда над всей Европой повеет либеральный ветер...»

Через два дня в письме к Лауре Лафарг Энгельс высказывается о новом русском царе Николае II: «Он почти идиот, слаб духом и телом и обещает как раз то неустойчивое царствование человека, который будет простой игрушкой в руках людей с их взаимопротиворечащими интригами, а это и нужно, чтобы окончательно уничтожить российский деспотический строй». За несколько дней до смерти он замечает, что русский царь поработал на нас, сделав революцию абсолютно неизбежной.

Какая удивительно точная и прозорливая характеристика последнего русского царя и ожидающей его плачевной судьбы!

Конечно, в своих прогнозах Энгельс исходил главным образом не из личных качеств российского или немецкого императора, а из глубокого анализа экономического положения в Европе, развития противоречий между ведущими европейскими государствами. Этот анализ приводил его к выводу о неизбежности мирового конфликта и невозможности локализовать будущую войну.

В 1888 году он писал, что в результате начавшейся гонки вооружений и военного соперничества между ведущими странами Европы неизбежно начнется мировая война невиданного ранее размера. Она охватит весь европейский континент, будет длиться три-четыре года и вызовет голод, эпидемии, всеобщее одичание войск и населения и кончится крахом старых государств, когда короны будут дюжинами валяться по мостовым. Энгельс отметил, что невозможно предугадать, как это все кончится и кто выйдет победителем. Ясен лишь один результат: всеобщее истощение и создание условий для окончательной победы рабочего класса.

Энгельс, как и Маркс, был убежден в том, что Россия чревата «событиями величайшего значения для будущего не только русских рабочих, но и рабочих всей Европы». По словам Энгельса, грядущий революционный переворот в России будет «ближайшим поворотным пунктом во всемирной истории».

Прогноз Маркса и Энгельса относительно России сбился в 1917 году. Октябрьская революция провозгласила образование Российской коммуны — социалистического государства рабочих и крестьян.

Это стало возможным потому, что во главе революционного движения России стояла партия большевиков — революционных марксистов во главе с Лениным. Это стало возможным потому, что Ленин, отстаивая марксизм от всех искажений и ревизий, творчески развил его в новых условиях и воплотил его идеи в жизнь.

Генрих ВОЛКОВ,
доктор философских наук.

«ВЕДЕТСЯ ли в вашей стране серьезная разработка проблем конверсии?» «Есть ли на пути ее проведения барьеры такого рода, какие существуют в странах Запада?» Эти вопросы нам, членам советской делегации, были заданы среди других американскими коллегами-учеными в ходе первого за послевоенные годы откровенного обмена мнениями по проблемам конверсии. Дело было в 1984 году; наших собеседников возглавлял известный специалист Сеймур Мелман, профессор Колумбийского университета. Прямые вопросы предполагали прямые ответы. На первый мы без колебания ответили «да», на второй — «нет».

Проблемами конверсии в СССР занимаются и профсоюзы (имеющие свой научно-исследовательский центр), и такие авторитетные общественные организации, как Советский комитет защиты мира и Советский комитет за европейскую безопасность, и ряд институтов Академии наук СССР. В опубликованных исследованиях достаточно подробно излагаются взгляды специалистов на

выделю один: представленный в этот Совет 3 июня 1964 года документ, отражавший взгляды Советского правительства на практические формы проведения конверсии.

В документе отмечалось, что значительные средства, которые удалось высвободить при сокращении Вооруженных Сил, были направлены в различные отрасли промышленности, сельского хозяйства, транспорта, торговли, науки, культуры, здравоохранения. Благодаря этому удалось, скажем, вдвое увеличить объем жилищного строительства, увеличить размеры пенсий, сократить — без снижения зарплаты — рабочую неде-

лю. Знание того, как конкретно проходила конверсия в СССР на послевоенном этапе в 50-е — 60-е годы, позволяет советским ученым уверенно утверждать: конверсия, проведенная разумно, комплексно, не приведет к массовому переезду рабочих и служащих в другие местности и не создаст тем самым серьезных проблем с трудоустройством и социальным обеспечением их семей.

МНЕНИЕ СОВЕТСКОГО УЧЕНОГО

К БЕЗОПАСНОСТИ—
ЧЕРЕЗ КОНВЕРСИЮ

IV. О ЧЕМ СВИДЕТЕЛЬСТВУЕТ НАШ ОПЫТ

условия, в которых будет проходить конверсия в СССР, на факторы и особенности, которые должны при этом учитываться.

Среди советских исследователей этой проблемы есть полное единодушие по ряду ключевых позиций. Вот первая из них: в отличие от государств, где господствует капиталистическая рыночная экономика, в социалистических странах конверсия может быть осуществлена без особых затруднений и в сравнительно сжатые сроки.

Об этом, кстати говоря, свидетельствует и реальный опыт перехода советского народного хозяйства на мирные рельсы после окончания второй мировой войны. В 1948 году уровень валовой продукции СССР составлял 118 процентов к уровню последнего предвоенного для СССР 1940 года: это при том колоссальнейшем уроне, который был понесен экономикой страны в первый военный период; после огромных затрат, вызванных противоборством Советского государства (до лета 1944 года практически один на один) с противником, на которого работала экономика большого числа оккупированных им стран. Что сделало конверсию успешной?

Продуманность, комплексность, активное участие в ней трудящихся. Большинство предприятий перестраивалось на мирный лад, одновременно решая сложные экономические и социальные задачи. Истории таких предприятий, как Уралмаш, Коломенский завод, Горьковский автозавод, свидетельствуют, что на каждом из них была организована широкая сеть профессиональной подготовки и переподготовки. Это во многом содействовало решению проблем занятости: безработицы в СССР не возникло, несмотря на то, что армия труда за счет демобилизованных воинов и репатриантов в короткий срок увеличилась сразу на 13 миллионов человек.

Важный практический опыт конверсии был получен в СССР и в результате значительных (в общей сложности на 3,3 миллиона человек) сокращений Вооруженных Сил страны, проведенных в конце 50-х — начале 60-х годов. Принятые в тот период постановления правительства по вопросам трудоустройства и социального обеспечения лиц, увольняемых из рядов Вооруженных Сил, доказали свою эффективность. Многие из положений документов, принятых в то время, могут оказаться полезными в наши дни, как только удастся начать процесс конверсии.

Ряд материалов по этому вопросу был передан Советским Союзом в Экономический и социальный совет ООН (ЭКОСОС). Среди важнейших

Ну а как, кстати говоря, протекала бы конверсия в СССР сегодня, в условиях перестройки советской экономики?

Убежден, что еще менее болезненно, чем даже четверть века назад. Ведь конверсия требует четкости генеральной линии — и умения наилучшим образом продумать конкретные детали, найти наиболее эффективные способы перехода на новые виды продукции, переориентации научного поиска. Укрепление централизованного планирования на главных направлениях при радикальной перестройке системы управления и методов хозяйствования, широкая демократизация всех сторон общественной жизни, совершенствование систем образования, от школьного до вузовского, профессиональной подготовки и переподготовки — в этом суть перемен, идущих в Советском государстве после апрельского (1985 года) Пленума ЦК КПСС и XXVII съезда. Можно с полной уверенностью утверждать, что все эти перемены наилучшим образом отвечают объективным требованиям, предъявляемым конверсией.

И последние два замечания, представляющиеся важными для нашей темы. Мы говорили о серьезности вклада в решение задач страны тех, кто был сокращен из Вооруженных Сил СССР на рубеже 50-х — 60-х годов. Но, несомненно, больше мог бы дать ей массовый приход в различные отрасли народного хозяйства представителей Вооруженных Сил сегодня, когда 57 процентов всех советских генералов, адмиралов и офицеров — люди с дипломами инженеров. Это гигантский резерв творческого потенциала страны, ждущий для своего раскрытия конверсии. Это первое.

Второе. Существующая в СССР практика постоянного увеличения производства гражданской продукции на оборонных предприятиях также очень важна для оценки условий проведения конверсии, набора ею нового опыта. Практика показывает: усилиями квалифицированных рабочих, инженеров и техников (а на оборонных предприятиях профессиональный уровень занятых, как правило, высок) на хорошо освоенных производственных площадях, оснащенных современным оборудованием, удается производить большое количество товаров для населения, причем товаров высокого качества. Конверсия позволит наилучшим образом, полномасштабно и действительно в интересах миллионов использовать незаурядные возможности предприятий, вынужденных пока работать на оборону.

Александр ЕФРЕМОВ,
доктор исторических наук.

◆ НА СМАРГОНШЧЫНЕ АДРОДЖАНЫ БЕЛАРУСКІ ТРАДЫЦЫЙНЫ ТЭАТР ЛЯЛЕК

◆ НА ГЛЕБЕ НАРОДНАЙ КУЛЬТУРЫ ◆ НЕ ТОЛЬКІ ПРА МІНУЛАЕ, АЛЕ І ПРА СУЧАСНАСЦЬ

СЁННЯ ГЛЯДЗІМ БАТЛЕЙКУ

ПЕРАДГІСТОРЫЯ

Час: 1983 год. Месца дзеяння: Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Рыхтуецца да абароны дыпламаў маладая сямейная пара — мастакі-графікі Яўгенія Ліс і Алесь Лось. Сфера іх захаплення — беларускі народны тэатр. У час вучобы яны падрыхтавалі серыю плакатаў на гэту тэму. А цяпер аздабляюць батлеечную скрынку і... робяць лялек. Так, так. Менавіта лялек. Больш таго, самі водзяць іх, разыгрываюць сцэнікі з колішняй батлейкі, іграюць на музычных інструментах.

На абароне дыпламаў Я. Ліс і А. Лось паказалі сапраўдны батлеечны спектакль. Побач з батлеечнай скрынкай стаяла адмыслова аздобленая саламяная птушкамі тэатральная тумба. А на ёй красаваліся плакаты, якія запрашалі ў тэатр «Батлейка». Праўда, тэатра такога пакуль яшчэ не было. Выпускнікі толькі марылі пра яго стварэнне. І былі, трэба сказаць, дастаткова паслядоўныя ў сваіх учынках, каб іх мара ажыццявілася.

Маладыя людзі ўзялі накіраванне на працу ў вёску. «Гэта скончыўшы прэстыжны сталічны інстытут?» — з сумненнем запытаецца нехта. Так. Яны вырашылі, што ў вёсцы Зарудзічы, на Смаргоншчыне, дзе жыла бабуля Жэні, змогуць пачаць і самастойнае жыццё, і сваю справу.

ГІСТАРЫЧНАЯ ДАВЕДКА. Беларускі традыцыйны тэатр лялек — батлейка вядомы з XVI стагоддзя. Першапачаткова бытаваў ён як містэрыйны тэатр. З XVII стагоддзя ў батлеечныя паказы на біблейскія сюжэты ўводзяцца свецкія сцэнікі. Батлейка набывае надзвычайную папулярнасць. Пашыраецца яе рэпертуар, з'яў-

Батлеечнік быў акцёрам шырокага дыяпазону. Часта ён быў не толькі адзіным выканаўцам, але і драматургам, мастаком, рэжысёрам, музыкантам, іншы раз своеасаблівым канферансье (звяртаўся непасрэдна да гледача, характарызуючы ад свайго імя той ці іншы персанаж).

Прынцыпы паказу прадугледжвалі імпрывізацыю. У тэксты ўводзіліся дыялогі на тэмы падзей, якія хвалявалі гледачоў. «Тэатральным сезонам» батлейкі быў час святкавання калядаў.

Заняпад тэатра батлейкі пачаўся ў другой палове XIX стагоддзя.

Спробы перабудовы, прафесіяналізацыі батлейкі (у сэнсе стварэння стабільных тэкстаў на літаратурнай аснове, завучвання мізансцэн і г. д.) не аднавілі сутнасці батлейкі і не мелі поспеху.

СПРАВА, ЯКУЮ ЯНЫ АБРАЛІ

Разам са старшым інспектарам аддзела культуры Смаргонскага райвыканкома Таццянай Бедункевіч мы едем у Зарудзічы, куды чатыры гады назад на сталае жыхарства перабраліся са сталіцы маладыя мастакі. За гэты час у Яўгеніі і Алесе падрос сын, сёлета пойдзе ў школу. Створаны тут маладымі культурнымі тэатр «Батлейка» атрымаў званне народнага. Калектыву неаднойчы выступаў у сталіцы, а летась прыняў удзел у VII фестывалі аматарскіх тэатраў Прыбалтыйскіх рэспублік і Беларускай ССР «Рампа дружбы-86», які праходзіў у горадзе Вільяндзі Эстонскай ССР.

— Цяпер у нас нярэдка бываюць журналісты, — не без гордасці паведамляе Т. Бедункевіч. — «Батлейка»

Ну, а што ж галоўныя батлейшчыкі Яўгенія і Алесь? Як яны жывуць? Ці спраўдзіліся іх студэнцкія мары?

...Дома была толькі гаспадыня. Ды і то спяшчалася: праз гадзіну-другую ў мясцовым прафілакторыі ў іх выступленне.

Так неспадзявана мы сталі гледачамі «Батлейкі».

Пакуль Алесь з хлопцамі раскладвалі рэквізіт, ладзілі батлеечную скрынку, у фаярфілакторыя пачала збірацца публіка.

І вось дзверцы скрынкі адчыніліся. На свет белы, як з далёкай мінуўшчыны, з'явіліся персанажы старадаўняй батлейкі — цар Ірад, Смерць, Мужык, Салдат, Баба... Здалося нават, што апынуліся мы недзе на кірмашы ў сярэднявекowym горадзе, і гудзе задалены відовішчам натоўп, і б'юць капытамі нецярплівыя коні. Дзеянне, як у сапраўдным балагане, закруцілася па сваіх законах. І вострае слоўца, і жарт, і кпіны, і музыка-батлейшчык — усё было ў спектаклі, які аднолькава спадабаўся і дарослым, і юным гледачам. Спецыяльна для дзяцей «Батлейка» ў той вечар паказала яшчэ два спектаклі — «Лёгкі хлеб» і «Гісторыя пра хлопчыка Саўку».

...Змоўклі гукі скрыпкі, зачынілася скрынка. Скончылася свята. Разышліся па навакольных вёсках юныя артысты. На сваім транспарце (яна — на веласіпедзе, ён — на мапедзе) паехалі дахаты Жэні і Алесь.

Спадчына ў Зарудзічах далася ім не бог ведае якая. Дах над галавой ды падлога пад нагамі. Усё астатняе дарабляй сваімі рукамі.

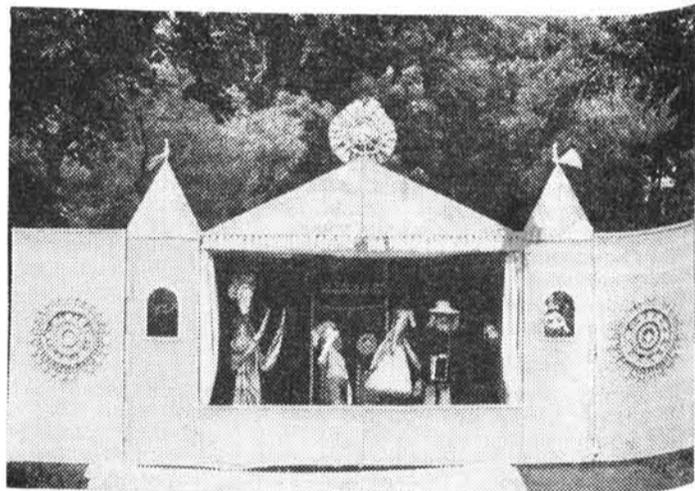
— Але мы ведалі, куды едем і з чаго давадзіцца пачынаць. — прыгадваю я расказ Жэні. — Што датычыцца мяне, дык тутэйшыя мясціны з дзяцінства добра ведаю — заўсёды адпачывала летам у бабулі. Тут і сяброў многа. Пасля сканчэння мастацкага вучылішча ў Мінску, калі рыхтавалася да паступлення ў інстытут, год жыла ў Зарудзічах, працавала на сілікатным заводзе. Ну а ўжо ў час вучобы ў інстытуце мы разам з Алесем бывалі ў вёсцы. Ён, хаця і гараджанін, любіў у нас і працаваць, і адпачываць. Словам, нам тут падабалася. Мясціны навокал казачныя. Усё дыбаче гісторыяй, даўняй. Побач Залесе, дзе сядзіба кампазітара Агінскага, недалёка ад нас была заснавана славуата «Смаргонская акадэмія», па гэтых сцэжках хадзілі некалі ад Заскавіч да Рудзіч батлейшчыкі...

Рашэнне пераехаць жыць у Зарудзічы выпела ў іх паступова. І вось яны тут. З сабой прыхапілі кнігі ды некалькі лялек з дыпломнага спектакля. І адразу пачалі працаваць. Зноў зрабілі батлеечную скрынку (саламяныя фігуркі для яе ўпрыгажэння дапамагла сплесці Алесева маці — таксама мастачка), новыя лялькі, напісалі тэкст на тэмы народных казак. Як кажа Жэні, да кожнай рэпетыцыі школьнікі, якія сталі першымі ўдзельнікамі тэатра, прыносілі свае імпрывізацыі. Ім вельмі спадабалася батлейка, хаця тыя спектаклі былі хутэйшы варыяцыямі на тэму батлейкі.

Першыя іх выступленні прыйшліся даспадобы мясцовым гледачам, некалькіх услахваляюць іхую пльнь вясковага жыцця. Далей — болей. «Батлейка» неўзабаве папоўнілася артыстамі — цяпер ужо дарослымі. «Заняліся лялькамі» калгасны электрык Аркадзь Губар, прадаўчыца Таццяна Кужаль, яе муж Юрыі, па спецыяльнасці будаўнік, рабочы Сяргей Салагуб, культурработнік Таццяна Зіновіч. Да моладзі далучыўся стары скрыпач з Пярэбнавічаў Антон Высоцкі. Разам з імі Я. Ліс і А. Лось вырашылі ставіць спектаклі на сучас-

Зноў жа, у Залескім Доме культуры няма памяшкання, дзе магла б размясціцца з усім рэквізітам «Батлейка». Усё гэта арганізацыйныя пытанні, якія, несумненна, звязаны з творчымі і не могуць не хваляваць кіраўнікоў тэатра. Але ёсць і чыста творчыя праблемы.

— Рэпертуар, — адначасна канстатуе Жэні. — Як бы мы ні хацелі, але не паспяваем самі пісаць новыя інтэрмедыі, спектаклі, сцэнікі. Нашы папярэднікі, колішнія батлейшчыкі, сапраўды былі ўніверсаламі. Думаецца, што нам маглі б дапамагчы ў гэ-

Так выглядае аднапавярховая батлеечная скрынка. Ідзе спектакль.

ныя тэмы, а тэмы браць не з літаратурнага архіва, а са свайго, вясковага жыцця.

Са спектаклямі «Гора-піванкі», «Незвычайная гісторыя са звычайнай казой» «Батлейка» аб'ехала ўсе навакольныя і далёкія вёскі раёна, выступаючы і ў клубах, і пад адкрытым небам. Цяпер ужо артыстаў — лялечнікаў усюды сустракалі як добрых знаёмых.

— Якой жа павінна быць адроджаная ў нас батлейка? — дзеліцца сваімі думкамі-сумненнямі А. Лось. — Спачатку схіляліся да таго, што яна павінна існаваць як аўтэнтычная. Аднак гэта музейны варыянт. А для паўнакроўнага яе жыцця ў натуральным асяроддзі патрэбна вострыя, глыбіня погляду на рэчаіснасць, на сутнасць тых ці іншых з'яў, што адбываюцца ў нашым грамадстве. Менавіта сацыяльны змест зрабіў традыцыйны лялечны тэатр такім папулярным у народзе. Вось па гэтым шляху мы і вырашылі ісці.

Справа, якую абралі Яўгенія Ліс і Алесь Лось, захапіла іх цалкам. Да свайго дома гаспадар зрабіў прыбудову, дзе будзе майстэрня. У ёй Жэні і Алесь мяркуюць займацца лялькамі, музычнымі інструментамі і графікай. Чым даўжэй жывуць у вёсцы, тым болей узнікае праблем. Скажам, ужо наладзілі быт. А не хапае часу прывесці да ладу агарод. Суседзі скаса паглядаюць — што за гаспадары? Завялі коз — трэба даглядаць. Але ж тэатр забірае ўвесь час, яму падпарадкаваны расклад іх дня. Адна з самых складаных праблем — адсутнасць транспарту. Гэта моцна звязвае, не дае магчымасці вандравацца па сваёй прыродзе тэатру рухацца. Але, здаецца, пытанне ўжо станоўча вырашана, і неўзабаве тэатр з Залесе зможа ездзіць на зручным мікрааўтобусе.

тай справе студэнты-філолагі, літаратары, журналісты.

Вось у такім коле праблем, у самай гушчыні жыцця працуюць маладыя культурработнікі, па спецыяльнасці мастакі. Не ўсе разумеюць іх апалтанасць. Але паважаюць за прынцыповасць і адданасць сваёй справе.

Бадай, самы вялікі ўплыў аказалі двое гэтых маладых людзей на мясцовую дэятву. Для многіх з іх тэатр у Залесе стаў чымсьці накшталт духоўнага трампліна. Тут школьнікі далучаліся да творчасці, зведвалі яе мукі і радасці, вучыліся многа працаваць.

— Я ніколі раней не любіла лялечнага тэатра, не разумела яго, пакуль не стала хадзіць у «Батлейку», — прызналася адна з удзельніц калектыву Таццяна Зіновіч. — Захопленасць, самаадданасць нашых кіраўнікоў проста перавярнулі маё ўяўленне аб людзях мастацтва, наогул аб ролі мастацтва ў жыцці чалавека.

Таццяна Зіновіч, між іншым, сказала гэта не для прыгожага слоўца. Цяпер яна сама працуе культурработнікам, збіраецца паступаць у мінскі інстытут культуры на факультэт рэжысуры. І хоча, каб у іх вёсцы дзеці вучыліся і маляваць, і музыцыраваць, і танцаваць, і іграць спектаклі.

Калі фотакарэспандэнт рабіў здымкі ўдзельнікаў тэатра непадалёку ад сядзібы кампазітара Агінскага, наля маляўнічага вазка з батлеечнай скрынкай сабраўся такі невялікі натоўп. «Мусяць, нешта пакажуць?» — пытаўся старыя людзі. Так і стаялі, чакаючы свята і радасці, пакуль конік, абкружаны дзецьмі, паціху не рушыў з месца.

Таццяна АНТОНАВА.
Фота С. КРЫЦКАГА.

Вось такі сямейны ансамбль атрымаўся. Алесь Лось іграе на скрыпцы, гармоніку, жалейцы, многіх іншых народных інструментах. Сам жа і майструе іх. А сын Валодзя, гледзячы на бацьку, асвоіў барабан.

НА ЗДЫМКУ: Яўгенія ЛІС і Алесь ЛОСЬ з сынам.

ляўца абагульненыя народныя тыпы: Салдат, Мужык, Цыган, Шляхціц, Яўрэй, Доктар. Батлейка пачынае выяўляць розныя сацыяльныя вобразы. Спектакль насычаецца песнямі, танцамі, музыкай. Батлейка становіцца сінтэтычным універсальным тэатрам. Трагічнае і камічнае ў ім спалучаюцца ў самых розных варыяцыях.

стала з'явай у культурным жыцці не толькі Смаргоншчыны, але і ўсёй рэспублікі. Тэатр гэты жыве, развіваецца, ён палюбіўся вясковым жыхарам. Наогул, адбываецца вялікую ролю ў эстэтычным выхаванні нашай моладзі.

Пра аўтарытэт тэатра гаворыць хаця б ужо той факт, што ў будынку Смаргонскага касцёла мяркуюцца неўзабаве адкрыць музей батлейкі.

СВЯТА НА ВАЛОЖЫНШЧЫНЕ

На пачатку чэрвеня ў Валожынскім раёне праходзіла свята народнай творчасці, прысвечанае 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Асноўныя мерапрыемствы прайшлі ў раённыя цэнтры. На стадыёне адбыўся вялікі канцэрт, у якім прынялі ўдзел госці з Мінска і мясцовая самадзейнасць.

Гасцей сустрэлі хлебам-соллю на мякы Валожынскага раёна. А ў самім Валожыне свята пачалося ўскладаннем кветак да магілы савецкіх салдат, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У час свята перад валожынцамі выступілі народныя ансамблі «Лявоніха» Палаца культуры Мінскага трактарнага завода, народны хор вытворчага аб'яднання «Мінскпрамбуд», народны ансамбль панталімы «Лік» Палаца культуры і тэхнікі Мінскага аўтазавода, тэатр-студыя «Калізей» Беларускага політэхнічнага інстытута і іншыя калектывы.

Шмат радасці атрымала мясцовая дзятва. На канцэрце яна размясцілася на траве ля імправізаванай сцэны і была сярод самых удзячных, эмацыянальных глядачоў. Цёпла сустрэлі ўдзель-

нікі свята вакальную групу ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны з Валожыншчыны. На свяце гучалі беларускія, украінскія, рускія, польскія мелодыі. Свята працягвалася ў калгасах і саўгасах раёна, куды потым накіраваліся групы ўдзельнікаў канцэрта.

В. БОГУШ.

НА ЗДЫМКАХ: удзельнікі свята — саўгасны хор; уручэнне памятных сувеніраў; выстаўка самадзейнай творчасці.

Фота У. КРУКА.

ПА СТАРОНКАХ СТАРОЙ ПЕРЫЁДЫКІ

ШТО ДАЕ ПОШУК

Гартаць старую перыёдыку і цікава, і пазнавальна. Тут заўсёды можна сустрэць матэрыял, які раней проста не быў заўважаны або па нейкіх прычынах падаўся неістотным. У гэтым я пераканаўся, калі перагортаў газету «Кур'ер Віленскі», якая выходзіла на польскай мове і даволі шырока распаўсюджвалася ў Беларусі ў мінулым стагоддзі. У свой час мне даводзілася праглядаць камплекты «Кур'ера» за 1860—1862 гады, але тады па-за ўвагаю засталіся розныя абвесткі і паведамленні. Знаёмства ж з імі прынесла неспадзяваныя вынікі. У раздзеле «Дзённік Віленскі», дзе даваліся звесткі пра тое, хто, калі і адкуль прыязджаў у Вільню і ў якой гасцінцы спыняўся, мне колькі разоў сустрэліся прозвішчы беларускіх пісьменнікаў. Алерт Абуховіч, напрыклад, у 1862 годзе наведваў Вільню тройчы. Быў ён тут і ў дзень нахавання Уладзіслава Сыракомлі (18 верасня) і, відавочна, праводзіў любімага песняра роднага краю ў апошні шлях («Кур'ер Віленскі», 1862, № 71).

Журналісцкія, а можа, калекцыйныя справы прыводзілі ў Вільню Аляксандра Віленскага. Сюды прыязджаў у сакавіку 1860 года «Кур'ер Віленскі», 1860, № 20) і ў снежні 1862 года «Кур'ер Віленскі», 1862, № 101) і заўсёды спыняўся ў гасцінцы Нішкоўскай. У полі зроку апынулася і імя Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Пісьменнік згадваецца ў «Дзённіку» сярод тых, хто прыехаў у Вільню з 9 да 15 красавіка 1861 года і памяняўся ў доме Мантвілы («Кур'ер Віленскі», 1861, № 27). Але тут аўтар будучага «Пінскай шляхты», здаецца, не затрымліваўся: трохі сустрэчу з Сыракомлем, які меўся ехаць у Варшаву. Відавочна, гэтыя штрыхі да біяграфіі пісьменнікаў не падказваць, якое месца займалі яны ў стварэнні жыцця-

пісаў пачынальнікаў новай беларускай літаратуры, але так ці інакш яны дапаўняюць даволі скупы запас інфармацыі пра нашых пісьменнікаў мінулага стагоддзя.

Штосьці, вядома, дадае да жыццяпісу Дуніна-Марцінкевіча і карэспандэнцыя пра музычныя канцэрты яго дачкі і сына, якія адбыліся ў канцы лета 1849 года ў Гродне. «19 і 24 жніўня, — паведамляў гродзенскі карэспандэнт у «Тыгодніку Пятэрсбургскім» (1849, № 69), — наша публіка з прыемнасцю правяла пару гадзін часу, слухаючы фартэп'янную ігру двух дзяцей-артыстаў — дванаццацігадовага Міраслава і трынаццацігадовай Камілы Марцінкевічаў, якія прыехалі ў наш край з губернскага горада Мінска. Мы ніколі не пераўвядліваем, называючы іх артыстамі. Хоць ігра на фартэп'яна вымагае цяпер шмат умоў, каб мець права выступаць з ёю публічна, аднак, паводле думкі знаўцаў, музычны талент Марцінкевічаў, бяспрэчна, упаўнаважвае іх на гэта».

Допіс, у якім выказваецца захапленне выканаўчымі здольнасцямі Камілы і Міраслава, каштоўны сваёй інфармацыяй пра рэпертуар маладых музыкантаў (фінал з оперы Даніэці «Лукрэцыя Борджа», мелодыі Ліста, варыяцыі Гензельта і самой Камілы Марцінкевіч). Акрамя таго, матэрыял невядомага гродзенскага карэспандэнта ў «Тыгодніку Пятэрсбургскім» пашырае наша ўяўленне пра геаграфію выступленняў піяністаў - вундэркіндаў (не толькі ў Мінску, Вільні, Кіеве, Варшаве) і пацвярджае, што ў сям'і Дуніна-Марцінкевіча панавалі дух высокай музычнай культуры.

Пра музычнае жыццё ў Люцыне, што на Віцебшчыне, раскажа ў сваёй нататцы ў часопісе «Клосы» (1869, № 222) Вінцэнт Газдава-Рэут, які друкаваў раней свае рамантычныя вершы ў альманахах «Незабудка», «Рубон» і «Рочнік Літэрацкі». Ён адзначаў, у прыватнасці,

добры ўзровень ігры пятнаццацігадовай дачкі мясцовага лекара Зосі Садкоўскай, якая выканала уверцюру з оперы «Эрнани» Вердзі, і асабліваю ўвагу звярнуў на галоп Пшыборы, напісаны на тэму «Беларуская дуда». «Мы, хто зжыўся з нашымі людзьмі, — пісаў Газдава - Рэут, — прызнаем, што патрэбны быў талент Пшыборы, каб на такой проста канве правясці праз разнастайныя пасажы надзвычай манатонны народны матыў і зрабіць з гэтага рэч сапраўды прыгожую, нават для выпрабаваных меламанаў».

Забытая карэспандэнцыя раскрывае журналісцкі бок літаратурнай працы Вінцэнта Рэута і яго цікавасць да выкарыстання беларускіх народных мелодый у прафесійнай музыцы.

Можна было б прывесці яшчэ не адзін матэрыял з перыёдыкі мінулага стагоддзя, абмінуўшы даследчыкамі. Але, думаецца, тут дарэчы будзе прыгадаць, што прагляд пецябургскага «Краю» і вывучэнне апублікаванага ў ім некралага, прысвечанага памяці Францішка Багушэвіча, дазволілі ў свой час беларускаму даследчыку літаратуры Сцяпану Александровічу атрымаць звесткі пра псеўданімы і крыптанімы аўтара «Дудкі беларускай» і дзякуючы гэтаму адкрыць невядомаму старонку журналісцкай дзейнасці беларускага паэта — яго супрацоўніцтва ў польскім штотыднёвіку.

А вось на шматлікіх матэрыялах Аляксандра Ельскага, раскіданыя па розных перыядычных выданнях, увага не звярталася. Недастаткова вывучаны нават яго допісы ў часопісе «Край». Сярод іх сустракаюцца такія, што ўяўляюць каштоўнасць і як аўтарскія творы, і як адзіныя гісторыка-літаратурныя сведчанні часу і падзей. Так, пасля публікацыі жыццяпісу вядомага гісторыка і этнографа Адама Кіркора, (Заканчэнне на 8-й стар.)

3 НОВЫХ ВЕРШАЎ

Максім ЛУЖАНІН

ЗАКОЛКІ СРЭБРА

Шмат абхадзіў я, папаваў па кожным моры, ганяў аж за свет паязды, і адчыняла вачам падарожжа Поўныя цэбры вясёлай вады —

Нашы азёры!
Падумаце, колькі Лепель нашколіў іх і Браслаў убраў, Быццам бы чыстага срэбра заклікі, Даўшы лугам, затаіўшы ў барах.

Люстры азёр, старыкі з чаратамі, Волкі, сляпучы, нясцерпны блакіт, Голас даюць, гаманіць не прысталі, А зачыналі іх — ледавікі!

Голас даюць, што дагэтуль жывыя З працы і догляду нашых дзядоў І на пагрозы нябёс агнявыя Бровы нахмурваюць лазнякоў.
Вельмі прашу вас, наступныя хлопцы, Перш чым рыдлёўку падняць ці тапор, Смол паспытайце ў асуджанай хвойцы, Зор пашукайце на днішчах азёр.

І страпянецца душа ад багацця — Сілу далі яны, славу далі Нашай без ліку падпальванай хаце, Нашай штовок выбіванай зямлі.
Гурт нашых рук — неадольная змога, Дый каб дарэшты зямлі не згалець, Лепель падбаем адно пра другога, Будзе і дрэвам і нам трывалей.

Нэля ТУЛУПАВА

ВОСЕНЬСКІЯ ЗГАДКІ

А ў лясной каліны Ягады як зоркі, А ў лясной кулінкі Ягады як зічкі.

Век глядзець на неба — Бачыць толькі зоркі. Мо таму кулінкі Каля сцежка горкнуць.

А глядзець пад ногі, Як сляпеня звякуш. Мо таму каліну Кожны пасмакуе.

Ягадна калінам. Просьце: падыдзі.

Потайна кулінкам. Паспрабуй знайдзі.

ЖОУТЫЯ СЛІВЫ

...Стамілася. Села. Рукі, Нібы ў спякоту Лілеі, Пачарнелі, Звялі, Памлелі.

Пераспяваюць Жоўтыя слівы. А сын, Што сад гадаваў, — Не едзе...

Ускопіцца маці, Думкі шчымлівыя Сэрца яе Развярэдзяць.

Юрась СВІРКА

ЧАЛАВЕК

Калі б заўсёды прабачэння Прасіў у ручайкоў і рэк, Што іх мяняецца цячэнне, — Ён быў бы хілым, чалавек.

Калі б не плавіў ён жалеза, На рэках не стаўляў плацін, — Далёка быў бы ад прагрэсу Ён, пушчы сын і поля сын.

Калі б не адпусціў ён сына Вучыцца мудрасці людской, — Не бачыць бы тых далячыняў, Што сёння ззяюць сінявой.

Калі б ён любавіўся борам, Схіляўся перад ім адным, — У неба ўзняўся б ён не скоры, Здзічэў бы ў лесе векавым.

Калі б сядзеў ён ля балота, Драмаў пад шапаценне траў, — І сёння вышыню палёту Па соснах бы і вызначаў.

КАЛІ ВАС ЦІКАВІЦЬ БЕЛАРУСКАЯ КНІГА...

У 1987 ГОДЗЕ ВЫДАВЕЦТВЫ РЭСПУБЛІКІ ВЫПУСЦАЦЬ:

Н. ГІЛЕВІЧ. «Повязь». Вершы.—Мн., «Мастацкая літаратура».

У новую кнігу вядомага беларускага паэта, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Ніла Гілевіча ўвайшлі вершы з глыбокімі лірычнымі і філасофскімі разважанымі пра лёс Радзімы, пра наш час, пра родны край. Гэта кніга — гімн чалавеку-творцу, чалавеку-працаўніку, гаспадару свайго лёсу.

П. МАКАЛЬ. «Восеньская пошта лістоты». Вершы, паэмы.—Мн., «Мастацкая літаратура».

Новая кніга лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы П. Макаля — працяг дыялогу паэта з чытачамі аб нашым сучасніку, аб яго сацыяльных і духоўных праблемах, аб нашай зямлі, аб неабходнасці адстаяць мір.

М. ТАНК. Лірыка.—Мн., «Мастацкая літаратура».

Максім Танк, буйнейшы савецкі паэт, з гадамі памнажаючы мудрасць разумення жыцця, разам з тым не страчвае свежасці і вострыні ўспрыняцця яго. У гэтым сакрэт папулярнасці паэзіі Танка ва ўсесаюзным маштабе і за мяжой. У новай кнізе паэт ідзе насустрач шырокаму чытачу з лепшым з таго, што назапасілася за доўгую творчую дзейнасць.

І. ШАМЯКІН. «Зеніт». Раман.—Мн., «Юнацтва».

Сюжэт новага рамана народнага пісьменніка БССР Івана Шамякіна ахоплівае падзеі апошняга года вайны — ад пераможнага наступлення нашых войск на Карэльскім фронце летам 1944 года да Дня Перамогі.

У цэнтры твора — маладыя салдаты зенітнага дывізіёна, іх клопаты, радасці, смутак. Многія старонкі рамана расказваюць аб каханні, вернай дружбе.

І. НАВУМЕНКА. «Дзяцінства Васі Войціка». Аповесць.—Мн., «Юнацтва».

У новай аповесці вядомы беларускі прэзаіт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Іван Навуменка вядзе чытача па дарогах дзяцінства і юнацтва галоўнага героя кнігі Васі Войціка. Пісьменнік і ў гэтым творы верны сваёй тэме — паказу станаўлення асобы падлетка. У сутыкненні з рознымі жыццёвымі цяжкасцямі загартоўваецца характар героя, выхоўваюцца лепшыя рысы чалавека — любоў да працы, Радзімы.

В. ЛУКША. «Чароўны камень». Казкі, вершы, пераклады.—Мн., «Юнацтва».

У аднатомнік паэта ўвайшлі лепшыя казкі, вершы, якія створаны больш чым за трыццаць год творчай дзейнасці і атрымалі добрую ацэнку чытачоў і літаратурнай крытыкі. Шэраг твораў прысвечаны рамантаўны працоўных прафесій, дружбе дзяцей, іх вучобе. З дапамогай паэта чытач спасцігне некаторыя таямніцы «зялёнай аптэкі», навуцы-карыстацца кветкавым гадзіннікам, надзейным прыродным компасам, птушыным календаром, пазнаёміцца з вечна жывымі народнымі прыкметамі надвор'я.

Асобны раздзел складаюць казкі, якія даўно палюбіліся дзецям, — пра хітрую лісу, якая вучылася лятаць, пра чароўны камень шчасця...

К. БУЛОЧКА, Л. БУЛОЧКА. «Перашкоды старэнню».—Мн., «Полымя».

Расказваецца аб ролі правільнага спосабу жыцця для здароўя чалавека, карысці рухаў, аб гігіене, загартоўванні, актыўным адпачынку. Падрэзана апісаны вопыт работы лінгвістаў «сцэжкі здароўя». Прыводзяцца комплексы практыкаванняў для людзей рознага ўзросту.

ГЭТЫЯ КНІГІ ВЫ МОЖАЦЕ ЗАКАЗАЦЬ ПРАЗ НАСТУПНЫЯ ФІРМЫ:

NETHERLANDS

«Pegasus Boekhandel»
Leidsestraat 25
1017 NT Amsterdam,

FINLAND

«SN — Kiejat OY»
Tolppatie 8
SF-00880 Helsinki

ENGLAND

Central Books Ltd.
37 Gray's Inn Road
London W.C. IX 8PS
(Books in English)

Collet's Holdings Ltd.
Denington Estate, Wellingborough
Northants, NN8 2OT

Collet's Russian Bookshop
39 Museum Street
London W.C.1

SCHWEIZ

Pinkus Genossenschaft
Froschaugasse 7
8025 Zürich

Buchhandlung A. Francke AG
Postfach 1445
3001 Bern

AUSTRALIA

«New Era Books & Records»
64-68 Shepherd Street
Marrickville N.S.W. 2204

ESPAÑA

Libreria Rubinos-1860
Alcala 98
28009 Madrid

USA

1. Victor Kamkin, Inc. 12224
Parklawn Drive
Rockville, Md. 20852/USA
2. Victor Kamkin, Inc. 149 Fifth Ave.
New York, N. Y. 10010/USA
3. Imported Publications 320 West
Ohio St. Chicago, Ill. 60610/USA
4. «Znanie» Bookstore 5237 Geary
Blvd. San Francisco, Calif.
94118/USA

BRD

1. «Kubon & Sagner»
Postfach 34 01 08
8000 München 34
2. Brücken-Verlag GmbH
Postfach 1928
4000 Düsseldorf 1

ITALIA

Italia — URSS
Via Edilio Raggio, 1—10
Genova

Italia — URSS
Piazza della Repubblica 47
Roma

Libreria Edest s.n.c.
Edizioni Estere

Via Cairoli 12/4
16124 Genova

FRANCE

Les Livres Etrangers
10, rue Armand Moisant
Paris 15 France

Librairie du Globe
2, rue de Bucy
Paris 6 France

CANADA

Progress Books
71 Bathurst St.,
3rd Floor
Toronto, Ontario
M5V 2P6

Troyka Ltd.
College St. 799A
Toronto, Ontario
M6G 1C7

Canadian Importers Co. Ltd.
P. O. Box 1640, 10215-97 St.,
Edmonton, Alberta

Ukrainska Knyha
962 Bloor St. West
Toronto Ontario
M6H 1L6

Librairie Nouvelles
Frontières
185 Rue Ontario
Montreal Quebec
H2X 1H5

People's Co-op Bookstore
353 West Pender St.,
Vancouver 3, B.C. V6B 1T3

САЧЫЦЕ ЗА НАШАЙ РЭКЛАМАЙ

ШТО ДАЕ ПОШУК

(Заканчэнне.)

Пачатак на 7-й стар.

дзе выказвалася здагадка, што ён быў «сынам уніяцкага святара», Аляксандр Ельскі прыслаў праз нейкі час у «Край» удакладненне да сваёй ранейшай інфармацыі. «Цяпер у мяне ёсць дакументы, — пісаў Ельскі ў лісце да рэдакцыі, — якія дапаўняюць звесткі, а менавіта: хоць некаторыя Кіркоры са старой шляхты ў колішнім ваяводстве Мсціслаўскім належалі да уніяцкага абраду, але бацькі Адама — землеўладальнікі. Бацька Караль і маці Тэкля з Валадковічаў лічыліся католікамі. Адам нарадзіўся ў фальварку Слівін у 1812 годзе, быў ахрышчоны 17 студзеня ксяндзом-кармелітам... пра што сведчыць аўтэнтычная метрыка Магілёўскага рымска-каталіцкага архібіскупства за № 3 906, пацверджаная 19 чэрвеня 1857 г.» («Край», 1887 № 23).

Або вось яшчэ адна карэспандэнцыя. «Нядаўна, — паведамляў Ельскі ў часопісе «Край» (1895, № 44), — памёр у Мінску шанаваны чалавек, медык-філантроп Неслухоўскі, сын Люцыяна, калісьці ўсімі паважанага сакратара Мінскай цывільнай палаты. Пасля сканчэння Медыка-хірургічнай акадэміі ў Пецярбургу ён займаў пасаду лекара пры 18-й артылерыйскай брыгадзе ў Кіеўскай акрузе: яго надзвычай любілі салдаты і належаў за лагодны характар і бязмежную адданасць хворым і ахвярнасць, бо ён не толькі бясплатна лячыў бедных, але і грашыма дапамагаў ім са сваіх сціплых сродкаў... Лячыўся ён у Мікалаеўскім шпіталі ў Пецярбургу. Перавезены ў родны Мінск, скончыў тут сваё жыццё 17 верасня».

Няма сумнення, што ў гэтым допісе Аляксандр Ельскі расказаў пра малодшага брата Янкі Лучыны і тым самым данёс да нас звесткі, здольныя паглыбіць уяўленне пра сям'ю Неслухоўскіх, якая дала новай беларускай літаратуры аднаго з самых тонкіх лірыкаў.

Зразумела, такім чынам, што матэрыялы, назапашаныя ў польскім штотыднёвіку «Край» (і не толькі ў ім) і збольшага вядомыя беларускім літаратарам, маюць гісторыка-літаратурную ціннасць і раней ці пазней будучы выкарыстаны як незаменимыя крыніцы для вывучэння польскамоўнай публіцыстыкі беларускіх пісьменнікаў другой паловы XIX стагоддзя.

Уладзімір МАРХЕЛЬ.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ
ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97,
33-02-80, 33-03-15,
33-16-56, 33-07-82.

Ордена Працоўнага
Чырвонага Сцяга
друкарня выдавецтва
ЦК КП Беларусі.
Зак. 1012

Нароўля — невялікі беларускі гарадок на берэзе Прыпяці. Вядомы ён з XVIII стагоддзя. Тут у 1750—1751 гадах адбывалася сялянскае паўстанне, тут у больш спакойныя часы развіваліся народныя рамёствы. Нароўлянскія людзі спрадвечу ўмелі і працаваць, і весяліцца, а калі спатрэбіцца, абараняць сваю зямлю. Пра ўсё гэта расказваюць сёння экспазіцыі мясцовага музея.

НА ЗДЫМКУ: краязнаўчы музей у Нароўлі.

Фота І. КУРМАНОВІЧА.

